

ZÁMENNÝ PODMET V SLOVENSKO-RUSKOM POROVNÁVACOM KONTEXTE

PRONOMINAL SUBJECT IN THE SLOVAK-RUSSIAN COMPARATIVE CONTEXT

MARTINA ULIČNÁ

Abstrakt: Zámená vo funkcii podmetu vety sa vyskytujú vo všetkých slovanských jazykoch. Medzi slovenčinou a ruštinou je však rozdiel vo frekvencii, v akej sa tento podmet v texte vyskytuje. Štúdia podáva výsledky analýzy slovenských a ruských paralelných textov z hľadiska využitia zámenného podmetu a hľadá štruktúrne príčiny pre tieto frekvenčné rozdiely. Využíva materiály paralelného slovensko-ruského korpusu a obsahuje závery týkajúce sa nielen frekvencie využitia jednotlivých zámen vo funkcii podmetu, ale aj pozícii zámenného podmetu v slovenskej a v ruskej vete.

Kľúčové slová: slovenský a ruský jazyk, frekvenčná analýza, zámenný subjekt, slovosled v jednoduchkej vete.

Abstract: Pronouns functioning as sentence subjects occur in all Slavic languages. However, there is a difference between Slovak and Russian in the frequency with which this subject occurs in the text. This study presents the results of an analysis of Slovak and Russian parallel texts in terms of the use of pronoun subjects and seeks structural causes for these frequency differences. It uses materials from a parallel Slovak-Russian corpus and contains conclusions concerning not only the frequency of use of individual pronouns in the subject function, but also the position of the pronominal subject in Slovak and Russian sentences.

Keywords: Slovak and Russian languages, frequency analysis, subject pronoun, word order in simple sentences.

Úvod

Základné osobné zámená plnia v rôznych slovanských jazykoch odkazovaciú a formálnu pomenovaciú funkciu približne rovnakým spôsobom. Tieto zámená majú tiež zvyčajne podobné morfológické charakteristiky – sú schopné vyjadriť kategóriu pádu, osoby, čísla, zámená pre 3. osobu tiež kategóriu rodu a životnosti. Ak však porovnáme výskyt základných osobných zámen vo vetách a textoch, medzi západoslovanskými a východoslovanskými jazykmi pozorujeme rozdiely, ktoré treba vziať do úvahy aj pri výučbe slovenčiny pre cudzincov hovoriacich po rusky a výučbe ruského jazyka pre Slovákov, keďže majú výrazný vplyv na jazykový prejav študentov.

Z praktickej potreby nájst taký spôsob predstavenia jazyka, ktorý študentom pomôže uvedomiť si rozdiely medzi porovnávanými jazykmi a vyvarovať sa chýb pri ich používaní, sa zameriame na detailnejšie porovnanie štruktúr, v ktorých sa osobné zámená v slovenčine a ruštine používajú vo vetných konštrukciách. V štúdiu sú uvedené výsledky porovnania frekvencie osobných zámen vo funkcii podmetu v ruských a

slovenských vetných konštrukciách a ich pozície vo vete v daných jazykoch. Príklady paralelných osobných zámen vo funkcii podmetu a kvantitatívna a kvalitatívna analýza tohto javu tvoria základ pre hlbšie komparatívne štúdium vlastností zámenného podmetu v oboch jazykoch a vplyvu jeho použitia na poradie slov v jednoduchom vete.

Závery štúdie vychádzajú z analýzy materiálov paralelného slovenského a ruského korpusu Slovenského národného korpusu (SNK). Texty, ktoré tvoria základ slovensko-ruského paralelného korpusu, sú slovenské preklady literárnych diel napísaných v ruskom jazyku. Na porovnanie relatívnej frekvencie javov a na hľadanie rozdielov v používaní zámenného podmetu boli okrem paralelného korpusu v štúdiu použité materiály korpusu slovenského jazyka SNK prim-11.0-public-sane a korpusu ruského jazyka Araneum Russicum III Maximum (Russian, 19.03). Príklady z iných slovanských jazykov (českého, poľského, ukrajinského) rovnako čerpáme z korpusov ARANEA.

Osobné zámená v ruštine a slovenčine

V slovenskej lingvistike sa pri charakteristike osobných zámen zdôrazňuje ich nerovnorodosť z hľadiska vlastností a funkcie v komunikácii. Základné osobné zámená netvoria homogénnu skupinu, zvyčajne sa rozdeľujú do dvoch skupín. Podobne ako v iných – nielen slovanských – jazykoch osobné zámená 1. a 2. osoby ukazujú v podmienkach dialógu na osoby, zámená 3. osoby ukazujú alebo odkazujú na osoby, zvieratá i veci, pričom sa zámená *ja, ty, my, vy* z hľadiska výstavby textu zúčastňujú na dialógu a sú primárnym označením hovoriaceho a počúvajúceho; zámená 3. osoby singuláru a plurálu *on, ona, ono, oni, ony* sú bez vzťahu k podávateľovi, ukazujú alebo odkazujú na pomenovanie v texte (Oravec et al., 1988, s. 115 – 116). Podobne aj v ruskom jazyku zámena 3. osoby vyčleňuje do samostatnej podkategórie osobných zámen J. Rybák (Baláž et al., 1989, s. 320 – 321).

V diapazóne osobných zámen je v západoslovanských a susedných východoslovanských jazykoch rozdiel, ktorý je spojený so schopnosťou vyjadriť kategóriu životnosti v mužskom rode v 3. os. plurálu. V západoslovanských jazykoch existujú dve zámená – jedno pre mužský rod životný a druhé pre ostatné rody: *oni/ony* v českom a slovenskom jazyku a *oni/one* v poľskom jazyku; zatiaľ čo ukrajinský, ruský a bieloruský jazyk majú len jeden zámenný tvar, ktorý kategóriu životnosti explicitne nereflekтуje: *вони* (ukr.), *они* (rus. j.), *яны* (bielorus. j.).

Porovnávací morfológická charakteristika však nevysvetľuje rozdielnu frekvenciu základného pomenovacieho tvaru (nominatívu) osobných zámen v ruskom a slovenskom texte. Ak porovnáme relatívny výskyt nominatívnych tvarov vybraných osobných zámen v korpusoch Aranea (korpus slovenského jazyka Araneum Slovaca VII Maximum (Slovak, 24.02), českého jazyka Araneum Bohemicum IV Maximum (Czech, 20.03), poľského jazyka Araneum Polonicum Maius (Polish, 15.02), ruského jazyka Araneum Russicum III Maximum (Russian, 19.03) a ukrajinského jazyka Araneum Ucrainicum Beta Maius (Ukrainian, 22.08)), vidíme, že rozdiel medzi slovenčinou a ruštinou korešponduje s rozdielom medzi západoslovanskými a východoslovanskými jazykmi ako celkami, pričom výskyt nominatívnych tvarov zámen vo vetných

konštrukciách východoslovanských jazykov niekoľkonásobne prevyšuje ich frekvenciu v slovenčine, češtine a poľštine.

jazyk	frekvencia (výskyt na milión tokenov)		jazyk	frekvencia (výskyt na milión tokenov)	
1. osoba sg.					
slovenský	ja	618,67	ruský	я	2641
český	já	729,13	ukrajinský	я	1438,70
poľský	ja	485,51			
1. osoba pl.					
slovenský	my	262,70	ruský	мы	1699,60
český	my	252,90	ukrajinský	ми	1444,90
poľský	my	140,90			
3. osoba sg. mask.					
slovenský	on	192,80	ruský	он	2068
český	on	211,21	ukrajinský	він	1570,10
poľský	on	400,42			
3. osoba sg. fem.					
slovenský	ona	80,30	ruský	она	1007,90
český	ona	95,30	ukrajinský	вона	801,50
poľský	ona	233			
3. osoba pl.					
slovenský	oni	86,10	ruský	они	1341,20
	ony	7,70	ukrajinský	вони	1157,30
český	oni	86,80			
	ony	18,20			
poľský	oni	133			
	one	262,70			

Tab. 1 Frekvencia výskytu vybraných osobných zámen vo forme nominatívu v jazykových korpusoch

Zámenný podmet v rusko-slovenskej porovnávej analýze

V syntaktickej funkcii podmetu sa s osobnými zámenami v základnom tvare stretávame vo všetkých slovanských jazykoch. Ide o formálny podmet, ktorý plní prevažne deiktickú funkciu, je prostriedkom textovej kohézie a pre všetky západoslovanské jazyky platí, že nie je obligatórny. Napríklad v slovenskom jazyku prítomnosť zámenného podmetu vo vete nie je podmienená potrebou vyjadriť morfológické kategórie, ale môže odkazovať na predchádzajúci alebo nasledujúci text, vyjadrovať vzťahy reciprocity – vzájomnosti a zdieľania deja či rôznu mieru kontrastu subjektov vetných konštrukcií, teda odporovacieho, stupňovacieho alebo vylučovacieho vzťahu. V Morfológii slovenského jazyka autori pripomínajú, že „zo

štylistických príčin sa zámeno ako podmet používa v úplných vetách: a) na dôraz (ktorý býva naznačený aj slovosledom, opakovaním podmetov, časticami aj, i, ani, iba, veru ...) b) na citové zafarbenie vety“ (Dvonč, Ružička et al., 1966, s. 244).

Aj Pavlovič v učebnici syntaxe slovenského jazyka (Pavlovič, 2012, s. 32 – 33) konštatuje, že „z hľadiska syntaxe jednoduchej vety sa vo funkcii podmetu vety osobné zámeno obyčajne nepoužíva. (...) Ak sa osobné zámeno používa, je to pri zdôrazňovaní zámenného podmetu, pri kontrastnom postavení zámen, keď si to vyžaduje zreteľnosť a gramatická stavba vety, alebo keď zámeno je emocionálnym prostriedkom.“ Osobné zámeno je tiež nevyhnutné v prípade, že prísudok má nevyjadrenú slovesnú časť alebo je vo funkcii prísudku citoslovce a pod. Pre slovenský jazyk je teda charakteristický tzv. zamlčaný podmet alebo môžeme doplniť do vety osobné zámeno ako jeho formálne vyjadrenie.

V porovnaní so slovenčinou sa v ruskom jazyku osobné zámená vo forme nominatívu vyskytujú niekoľkonásobne častejšie. V odbornej literatúre venovanej syntaxi ruských viet sa tento jav vysvetľuje tým, že osobné zámeno je súčasťou určitej formy ruského slovesa (*я пишу*), pričom pre formy minulého času oznamovacieho spôsobu a formy slovies v podmieňovacom spôsobe je osobné zámeno jediným ukazovateľom osoby (Belousov, Lopatin, Švedova, 1989, s. 281).

M. Kubík, autor monografie venovanej rusko-českej porovnávacej syntaxi, uvádza, že na rozdiel od českého jazyka sa v ruskej vete osobné zámená používajú vo funkcii podmetu hlavne v prípade, keď sú jediným ukazovateľom kategórie osoby, ktorá nie je vyjadrená prísudkom (forma minulého času, kondicionálu, slovesno-menného prísudku). «Кроме того, личные местоимения в роли подлежащего употребляются в следующих случаях: а) когда на подлежащее падает логическое ударение; б) при сопоставлении; в) при формах 2-ого лица ед. числа повелительного наклонения, употребляемых в значении других наклонений.» (Kubík, 1974, s. 102 – 103). Rovnaké argumenty možno nájsť aj pri porovnaní ruštiny so slovenským jazykom (porov. Svetlík, 1979, s. 99 – 100), pričom podľa autora je dôvodom pre používanie zámenného podmetu v českom a slovenskom jazyku vetný dôraz na podmete.

Zo záverov v odbornej literatúre teda vyplýva, že morfológická charakteristika slovies v ruštine je dôvodom širšieho využitia zámenného podmetu a to prevažne vo vetách s predikátom vyjadreným určitým slovesným tvarom v minulom čase, v kondicionáli a v niektorých ďalších zriedkavo sa vyskytujúcich konštrukciách.

Morfológická charakteristika slovenských slovies vytvára podmienky na obmedzené používanie zámenného podmetu – určité slovesné tvary disponujú vlastnými prostriedkami na vyjadrenie kategórie osoby a nie je potrebné vyjadriť túto kategóriu pomocou syntaktických prostriedkov. Podobne ako v iných západoslovanských jazykoch sa v slovenčine kategória osoby v tvaroch analytického minulého času realizuje vo forme prítomného času pomocného slovesa *byť*: slov. *písal som, písal si; písali sme, písali ste* (v češtine *psal jsem, psal jsi; в польшине po kontrakcii *pisałem, pisaliście*) a preto je frekvencia osobných zámen v tvare nominatívu vo funkcii podmetu v západoslovanských jazykoch porovnateľná, zatiaľ čo v ruštine je oproti slovenčine výrazne vyššia. Vďaka tomu, že kategóriu osoby, čísla a v minulom čase*

a podmieňovacom spôsobe aj kategóriu rodu zvyčajne vyjadruje určitý samotný slovesný tvar vo funkcii prísudku, nie je jeho prítomnosť vo vete nevyhnutná.

Jazyková prax však ukazuje, že využitie zámenného podmetu je v ruštine zvyčajnejšie ako v slovenčine aj vtedy, keď slovesný tvar vo funkcii prísudku sám vyjadruje kategóriu osoby (napr. forma prítomného alebo budúceho času oznamovacieho spôsobu). V tab. 2 sú uvedené najčastejšie kolokáty tvaru 1. osoby jednotného čísla *budem* – *буду* slovesa *быť* – *быть*. Forma *буду* je tvarom plnovýznamového slovesa *быть*, ktoré je však ako pomocné sloveso tiež súčasťou analytického budúceho času nedokonavých slovies. Zo zoznamu najfrekventovanejších kolokátov vyplýva, že v ruštine sa v pozícii pred slovesom *буду* najčastejšie vyskytuje zámeno *я*, pričom veľmi často na začiatku vety (forma *Я*). Najčastejšie kolokáty formy *буду* budúceho času dokazujú, že v ruštine nie je potreba vyjadriť kategóriu osoby zámenným podmetom obmedzená len na vety s prísudkom v tvare minulého času alebo podmieňovacieho spôsobu.

буду				
	v rozsahu od -3 do 0	logDice	v rozsahu od 0 do 3	logDice
1.	я	8677	рад	9249
2.	Я	8181	рада	9219
3.	He	7563	ждать	8735
4.	Теперь	7092	писать	8452
5.	теперь	6903	благодарен	8375
budem				
1.	ja	8,369	musieť	10,060
2.	Ja	7,707	môcť	9,609
3.	ťa	6,918	snažiť	9,319
4.	ak	6,672	mať	9,282
5.	kým	6,580	robiť	8,539
korpus slovenského jazyka SNK prim-11.0-public-sane a korpus ruského jazyka Araneum Russicum III Maximum (Russian, 19.03); atribút: word				

Tab. 2 Zoznam najčastejších kolokátov tvaru 1. os. sg. bud. času *буду* – *budem* v ruštine a slovenčine

Výsledky hľadania najčastejších kolokácií slovných tvarov *буду* a *budem* tiež potvrdzujú, že v pozícii bezprostredne za týmito slovesnými tvarmi (pozícia 0 – 3) sa zámenný podmet zvyčajne nevyskytuje v ruskom ani v slovenskom jazyku.

Zoznamy kolokátov formy *budem* slovenského slovesa *быть* sú podobné. Ak na základe frekvencie očakávame zásadný rozdiel v používaní zámenného podmetu medzi ruským a slovenským jazykom, je prekvapujúce, že na prvých miestach kolokátov tvaru *budem* je v slovenčine zámenný tvar *ja*. Tento jav vieme vysvetliť tým, že v prípade

osobných zámen 1. a 2. osoby singuláru a plurálu nie je k slovesnému tvaru okrem zámen *ja, ty, my, vy* možné zvoliť substantívny podmet. Frekvencia výskytu zámenných tvarov *ja, ty, on, ona* ukazuje, že v ruskom jazyku je štyrikrát pravdepodobnejšie, že sa vo vete bude vyskytovať slovný tvar *я* v blízkom kontexte verbálneho tvaru *будь* ako v prípade spoločného výskytu podmetu *я* a tvaru *будем* (*я* – 618.67 výskytov na milión tokenov, *я* – 2,641 výskytov na milión).

Vo vete so slovesným tvarom *буде – будем* (3. osoba jedn. č.) v prísudku sú očakávanými podmetmi zámenné formy *он, она, оно – он, она, оно*. Frekvencia kolokácií zámenných foriem *он, она, оно* so slovesným tvarom *будем* sa umiestnila na 8. – 10. mieste podľa logDice (tab. 3), ak však považujeme *он, она, оно* za varianty jednej lemy, resp. za realizáciu jednej vetnej štruktúry so zámenným podmetom a verbálnym prísudkom v 3. os. sg., ich spoločné použitie bude najčastejšou kolokáciou. V lineárnej štruktúre vety sa na prvých troch pozíciách vpravo od slovesnej formy sa zámená *он, она, оно* v nominatívnej forme nevyskytujú.

Ako konštatujú autori Morfológie slovenského jazyka, „zámená *ja, ty, my, vy* nezastupujú, nenahrádzajú podstatné mená, lebo v dialógu sú základným označením zúčastnených osôb.“ (Dvonč, Ružička et al., 1966, s 237). V prípade zámen *ja, ty, my, vy* existuje len variant vety so zamlčaným podmetom, zatiaľ čo zámená *он* a *она* (čiastočne aj *оно*, aj keď situácia s používaním zámena *оно* je špecifická, v komunikácii sa často nahrádza ukazovacím zámenom *то*) majú deiktickú funkciu a slúžia na formálne pomenovanie osoby, predmetu alebo javu pomenovaného substantívom na inom mieste textu. Výskyt zámen *он* a *она* je fakultatívny, keďže podmet vety môže zostať nevyjadrený, ale ich prítomnosť v texte nie je náhodná – zvyčajne má významovú alebo expresívnu funkciu.

будет (sloveso быть v 3. os. sg.)				
	v rozsahu od -3 do 0	logDice	v rozsahu od 0 do 3	logDice
2.	он	7.824	--- *	
6.	она	7.643		
18.	оно	6.96		
bude (sloveso быть v 3. os. sg.)				
-	--- *		--- *	
*v zozname 100 najčastejších kolokátov sa nenachádzajú osobné zámená; korpus slovenského jazyka SNK prim-11.0-public-sane a korpus ruského jazyka Araneum Russicum III Maximum (Russian, 19.03); atribút: word				

Tab. 3 Frekvencia spoločných výskytov zámenných tvarov *он, она, оно – он, она, оно* so slovesným tvarom *будем – bude* v ruštine a slovenčine

V skupine zámen 3. os. sg. a pl. sa v plnej miere potvrdzuje odlišnosť pravidiel používania zámenného podmetu v slovenskom jazyku, keďže na rozdiel od ruštiny sa medzi sto najfrekventovanejších kolokátov žiadne zo zámen *on*, *ona*, *ono* v korpuse prim-11.0-public-sane nedostalo. Znamená to, že sa vo funkcii podmetu zvyčajne vo vetách využívali substantíva alebo podmet zostal zamlčaný.

Z výsledkov analýzy najčastejších kolokácií slovenského slovesa *byť* v 3. osobe prítomného času vyplýva, že na rozdiel od ruštiny sa v blízkom kontexte tejto formy vo funkcii zámenného podmetu veľmi zriedka vyskytujú zámena *on*, *ona*, *ono*, pričom tie isté závery platia nielen pre formu *bude* v budúcom čase, ale aj pre formu *je* v prítomnom čase: v korpuse prim-11.0-public-sane sa v pozícii -3 – 0 nachádza nominatívny tvar zámena *on* až na 125. mieste podľa logDice. V ruskom jazyku zostáva tvar slovesa *быть* v prítomnom čase nevyjadrený (nulový tvar), preto nie sú podmienky na zisťovanie frekvencie a hľadanie kolokácií.

Detailnejší pohľad na mieru symetrie v používaní zámenného podmetu v ruštine a slovenčine môžeme získať analýzou paralelných vetných konštrukcií, v ktorých sa tento podmet vyskytuje. Takúto možnosť poskytuje paralelný korpus SNK par-skru-2.0-ru a par-skru-2.0-sk, ktorý pozostáva z ruských – prevažne literárnych alebo odborných textov a ich slovenských prekladov.

ruský jazyk (korpus SNK par-skru-2.0-ru)	slovenský jazyk (korpus SNK par-skru-2.0-sk)
výskyt na milión tokenov	
я 4460,32	ja 1274,20
. Я 2301,59	. Ja 327,11
, я 945,21	, ja 132,75
он 7165,32	on 556,45
. Он 1758,14	. On 66,37
, он 926,85	, on 182

Tab. 4. Relatívna frekvencia formy nominatívu osobných zámen v slovensko-ruskom paralelnom korpuse

Tab. 4 predstavuje nielen porovnanie celkového výskytu formy nominatívu osobných zámen *ja* – *я* a *он* – *он* v paralelných korpusoch, ale tiež výskyt zámenného subjektu v iniciálovej pozícii na začiatku vety po pauze (v písomnej forme bodka alebo čiarka). V slovenskom jazyku sa oproti ruským textom používa zámenný tvar *ja* na začiatku frázy alebo vety v 36,1 % výskytov, zatiaľ čo v ruskom jazyku je iniciálový výskyt zámenného podmetu *я* oveľa častejší (72,8 %). V prípade zámenného subjektu *он* – *он* je rozdiel výskytu v iniciálovej pozícii oveľa menší, mierne v prospech slovenského zámena *он* (pozícia *. On* alebo *, он* 44,6 % – pozícia *. Он* alebo *, он* 37,5 % výskytov).

Z paralelného slovensko-ruského korpusu sme na detailnejší opis používania zámenného subjektu v ruských origináloch a ich slovenských prekladoch vybrali náhodnú vzorku 200 viet so zámenným podmetom *он*. Výsledky porovnania

konkrétnych ruských vetných štruktúr a ich prekladu do slovenčiny sme zhrnuli do nasledujúcej tabuľky (tab. 5). Z analýzy vzorky vyplýva, že sa v ruských príkladoch vyskytol zámenný podmet *он* 225-krát a v slovenskom preklade im korešpondovalo 15 paralelných výskytov. V ostatných prípadoch dal prekladateľ prednosť zamlčanému podmetu.

pozícia zámenného podmetu vo vete	ruský jazyk	slovenský jazyk
v iniciálovej pozícii alebo po spojke v priradovacom súvetí	90	11
po častici v iniciálovej pozícii	3	1
po spojke vo vedľajšej vete podradovacieho súvetia	50	3
po prísudku	33	---
po príslovkovom určení v iniciálovej pozícii	23	---
po polopredikatívnej konštrukcii (prístavku)	12	---
po predmete v iniciálovej pozícii	7	---
po vsuvke v iniciálovej pozícii	5	---
po prívlastku v iniciálovej pozícii	2	---
Spolu:	225	15

Tab. 5 Zámenný podmet v náhodnej vzorke 200 viet v paralelnom rusko-slovenskom korpuse par-skru-2.0-ru

V iniciálovej pozícii sa zámenný podmet v rámci danej vzorky v oboch jazykoch vyskytol najčastejšie. Ako sa konštatuje v odbornej literatúre (napr. Pavlovič, porov. vyššie) v slovenskom jazyku je však jeho výskyt zvyčajne spojený s dôrazom na zámene, napr. pri podčiarknutí reciprocitu alebo kontrastu a pod.:

- *Стоят оба на пароме рядышком, она смеется, а он с нее глаз не сводит. Стоя оба на компе vedľa seba, она sa smeje a он z nej očí nespúšťa* (Чехов, 1974 – 1988; Čechov, 2006).

Bez potreby vyjadrenia dôrazu ani opakovaný výskyt zámenného podmetu v ruskom súvetí nie je dôvod na jeho použitie v paralelnej slovenskej konštrukcii.

- *Он – каким я его знаю, – он сделался расчетливый, прекрасный хозяин, он даже скуп в хозяйстве. Ako ho ja vidím, stal sa z neho rozšafný, skvelý hospodár, ba v gazdovaní vari až trocha skúpy* (Толстой, 1987; Tolstoj, 2005).

Je logické, že sa aj v slovenskom preklade vyskytol zámenný podmet aj v pozícii po častici, ktorá je ďalším z prostriedkov vyjadrenia dôrazu:

- *Только он мог бы справиться с этим. Iba он by si s tým vedel poradiť* (Казанцев, 1989; Kazancev, 1980).

Podobne sa zámeno *он* vyskytuje po spojke vo vedľajšej vete, ak je na ňom emocionálny alebo významový dôraz, porovnaj:

- *Тут же соврал ребятам, что он решил сложнейшую задачу (...) А tu naklamal deckám, že riešil veľmi ťažký príklad (...)* (Велтистов, 1998; Veltistov, 1979).
- *(...) и разговор его в таких случаях принимал несколько книжные обороты: что он незначащий червь мира сего (...) (...) používal výlučne knižné výrazy, ako že он je iba nepatrný zemský červík medzi nimi (...)* (Гоголь, 1951; Gogoľ, 2006).

V rámci náhodnej vzorky sme sa v slovenskom preklade nestretli s umiestnením zámenného podmetu *он* v pozíciách, ktoré sú v ruštine síce menej frekventované, ale nie sú príznakové: po slovese vo funkcii prísudku alebo po vedľajších vetných členoch – predmete a príslovkovom určení:

- *Оделся он плотно. Poriadne sa obliekol* (Айтматов, 1991; Ajtmatov, 1988).
- *– Зачем я говорю это? зачем? – продолжал он так же гневно. – Же преčo to говорím? Преčo? – pokračoval takisto nahnevane* (Толстой, 1987; Tolstoj, 2005).
- *Первые шаги по улице он делал смущенно, в какой-то надежде, что удастся проскочить незамеченным (...) Prvé kroky po ulici robil zmätene, ešte mal trochu nádeje, že sa mu podarí nepozorovane preklízuť (...)* (Булгаков, 1966; Bulgakov, 2000).
- *Потом он начал влюбляться во вторую. Potom začal pokukávať za druhou* (Толстой, 1987; Tolstoj, 2005).

Vsuvky a polopredikatívne konštrukcie sa v slovenčine často pripájajú do vety tesno. V takom prípade tvoria jeden rytmický celok so zvyšnou časťou vety. Ako sme videli vyššie, v pozícii vnútri vety sa v slovenskom jazyku zámenný podmet vyskytuje zriedka a takýto variant sa v analyzovanej vzorke nenachádzal:

- *Он говорил то самое, что предлагал Сергей Иванович; но, очевидно, он ненавидел его и всю его партию (...) Hovoril to isté, čo navrhoval Sergej Ivanovič, no zrejme nenávidel jeho a celú skupinu (...)* (Толстой, 1987; Tolstoj, 2005).
- *Прижимаясь к стене, он выглянул из подъезда. Pritisnutý k stene vykukol do ulice* (Юрьев, 1970; Juriev, 1983).

Зáver

Voľný slovosled je charakteristický pre flektívne jazyky, ku ktorým patria i slovanské jazyky, má pragmatickú funkciu a dáva hovoriacemu možnosť pomocou poradia slov vyjadriť logické vzťahy v rámci vety a textu a aj svoje postoje či emócie. Stále však zostáva otvorená otázka rozsahu kompetencie zámena pri nahradení substantíva vo funkcii podmetu vety v objektívnych štýloch jazyka.

V ruskom jazyku, ako ukazuje analýza príkladov z korpusu, môžeme za citovo nezafarbený, nocionálny považovať každý z uvedených variantov (tab. 5), čo vysvetľuje redundantné používanie osobných zámen vo funkcii podmetu v prejavoch študentov

s ruštinou ako kontaktným jazykom, napr. *Veľmi sa mi ešte páči slovenčina, ona je taká milá a zaujímavá.*

Materiály korpusu ruského a slovenského jazyka potvrdzujú využitie zámenného podmetu v rôznej frekvencii napriek tomu, že osobné zámená v oboch jazykoch vyjadrujú rovnaké morfológické kategórie a na syntaktickej rovine majú v tvare nominatívu rovnaké využitie v syntaxi jednoduchej vety.

Vzhľadom na frekvenciu kolokácií ruských zámenných tvarov v nominatíve s tvarmi slovesa *быть* v budúcom čase, čo potvrdzujú aj konkordancie so zámennými tvarmi 1. os. – я a 3. os. – он, konštatujeme, že potreba využitia formálneho podmetu v jednoduchej vete je viazaná na morfológickú charakteristiku verbálneho systému: v ruskom jazyku analytický minulý čas a podmieňovací spôsob nedokážu vyjadriť kategóriu osoby, ktorú v prisudzovacom sklade vyjadruje podmet, napr. *Он/Я/Ты был дома. Он/Я/Ты был бы дома.* Podobne je to aj vo vetách s nulovou sponou *быть* v prítomnom čase: *Он/Я/Ты – инженер. Он/Я/Ты на работе.* Preto predpokladáme, že častý výskyt konštrukcií s nulovou sponou vyžadujúcou zámenný podmet analogicky ovplyvnil aj frekvenciu formálneho podmetu s plnovýznamovými slovesami v prítomnom a budúcom čase, napriek tomu, že samy dokážu vyjadriť kategóriu osoby. V slovenských ekvivalentoch ruských textov je v takom prípade v slovenskom variante zamlčaný podmet.

Analýza náhodnej vzorky 200 viet s podmetom *он* v slovensko-ruskom variante paralelného korpusu SNK potvrdzuje, že zámenný podmet sa v ruskom jazyku aj v nociónálnom texte môže vyskytnúť na každom mieste vo vete, v ktorej to dovoľujú určovacie syntagmy a významová stránka vety – v iníciaľovej pozícii, po vedľajších vetných členoch alebo po verbálnom prísudku, po vsuvkách a polopredikatívnych konštrukciách. V slovenskej vete je formálny podmet prítomný len pri potrebe vyjadriť významový alebo emocionálny dôraz na podmete, ktorý je však jasný z kontextu. Preto sa formálny podmet vyskytuje predovšetkým na začiatku výpovede. Pre študentov slovenčiny ako cudzieho jazyka je dôležité, že umiestnenie zámenného podmetu vnútri vetnej konštrukcie je zriedkavejšie a tiež príznakové z hľadiska emocionality.

Literatúra

АЙТМАТОВ, Ч. Т. 1988. *Deň dlhší ako ľudský vek*. Bratislava: Tatran, 1988, 304 s. Preklad: Elena Krišková. – АЙТМАТОВ, Ч. Т. 1991. *И дольше века длится день (Белое облако Чингизхана)*. Бишкек: Главная редакция Кыргызской Советской Энциклопедии 1991.

BELOUSOV, V. N., LOPATIN, V. V., ŠVEDOVA N. J. eds. (1989) *Kratkaja russkaja grammatika*. Moskva: Russkij jazyk.

BULGAKOV, M. 2000. *V zákulisí*. Bratislava: Albert Marenčin - Vydavateľstvo PT 2000. 179 s. Preklad: Magda Takáčová. – БУЛГАКОВ, М. А. 1966. *Театральный роман*. По изданию: «Избранная проза»; (с исправлениями по рукописи). Москва: ИХЛ 1966.

ČECHOV, A. P. 2006. *Poviedky*. Bratislava: Petit Press 2006. Preklad: Magda Takáčová. – ЧЕХОВ, А. П. 1974-1988. *Полное собрание сочинений и писем в тридцати томах*. Сочинения в восемнадцати томах (Том 2-9). Москва: Наука 1974-1988 г.г.

DVONČ, L., RUŽIČKA, J. 1966. *Morfológia slovenského jazyka*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.

JURIEV, Z. 1983. *Kassandra ruka*. Bratislava: Mladé letá 1983. 305 s. Preklad: Viera Marušiaková. – ЮРЬЕВ, З. 1970. *Рука Кассандры (Сборник)*. Москва: Издательство «Детская литература» 1970.

KAZANCEV, A. P. 1980. *Skaza Planéty Faena*. Bratislava: Mladé letá 1980. 505 s. Preklad: Elena Linzbothová. – КАЗАНЦЕВ, А. П. 1989. Фаэты. In: *Собрание сочинений в 3-х томах*. Москва: Детская литература 1989. Т. 1. 496 с.

Slovenský národný korpus. [elektronický zdroj]

[https://bonito.korpus.sk/run.cgi/first_form?corpname=par_skru_20_sk;align=;](https://bonito.korpus.sk/run.cgi/first_form?corpname=par_skru_20_sk;align=)

https://bonito.korpus.sk/run.cgi/first_form?corpname=par_skru_20_ru;align= [cit 2025-09-10]

TOLSTOJ, L. N. 2005. *Anna Kareninová 1*. Bratislava: Petit Press 2005. 394 s. Preklad: Naďa Szabová – ТОЛСТОЙ, Л. Н. 1987. Анна Каренина. in: *Собрание сочинений в 12 томах*. Москва: Правда 1987.

TOLSTOJ, L. N. 2005. *Anna Kareninová 2*. Bratislava: Petit Press 2005. 347 s. Preklad: Naďa Szabová – ТОЛСТОЙ, Л. Н. 1987. Анна Каренина. in: *Собрание сочинений в 12 томах*. Москва: Правда 1987.

VELTISTOV, J. 1979. *Chlapec z kufra*. Bratislava: Mladé letá 1979. 438 s. Preklad: Ján Štrasser. – ВЕЛТИСТОВ, Е. 1998. *Приключения Электроника (Электроник - мальчик из чемодана, Рэсси – неуловимый друг, Победитель невозможного)*. Москва: Планета детства 1998.

Kontakt:

Mgr. Martina Uličná, PhD.

Ekonomická univerzita v Bratislave

Fakulta aplikovaných jazykov

Katedra románskych a slovanských jazykov

Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava

Slovenská republika

Email: martina.ulicna@euba.sk